

SALVADOR GINER

IMMIGRACIÓ DE FORÇA DE TREBALL DELS PAÏSOS
MEDITERRANIS A EUROPA: ALGUNS EFECTES
SOCIO-ECONÒMICS

Durant els dos decennis anteriors a la Guerra del Iom Kippur de 1973 —la qual obrí una nova fase en la dinàmica política i econòmica occidental— els països de la Europa capitalista avançada han confiat gairebé sempre en la mà d'obra immigrant per tal de reduir el constant desequilibri entre l'oferta interna de treball i la seva demanda. La majoria dels treballadors que es traslladaren a aquests països provenien de l'Europa meridional i de Turquia, amb dues notables excepcions: la del fluxe d'irlandesos —molt minvat— i de ciutadans del Commonwealth «no blanc» —indis, jamaiquins, pakistanís— a la Gran Bretanya i d'algerins a França. (D'altres casos especials, com ara la migració de marroquins a l'Estat espanyol, no són menys significatius, sobretot tenint en compte la qualitat de zona d'emigració intensa que és la Península Ibèrica.)

El que vull examinar en aquest paper és algun aspecte interessant dels efectes que la feina dels immigrants ha tingut sobre les economies dels països receptors. L'lur estudi ens posarà potser en millors condicions per a endinsar-nos en una dimensió clau de la nova estructura de classes i de dominació de classe sorgida a l'Europa de la darrera postguerra.¹ Faré

1. Aquest estudi forma part d'una investigació més ampla empresa per l'autor junt amb el professor Iorgos Yannopoulos, de la Universitat de Reading, Anglaterra, per a la seva publicació al llibre de S. Giner i M. S. Archer, eds., *European Social Structures*, Londres: Routledge & Kegan Paul, en preparació.

atenció primerament a la situació anterior a la «crisi del petroli» de 1973-1974, quan l'augment d'immigrants sofrí fluctuacions, però no cap alta-baix, i després faré alguns comentaris a la situació posterior a tal crisi a la llum de les conclusions extretes i de la situació econòmicopolítica present.

Per a les dades econòmiques en les fases primeres i centrals de l'assaig que segueix em limitaré a Alemanya, França i el Benelux, conscient de que l'exclusió d'altres països —com ara Suïssa o Anglaterra— el farà anar un xic coix, si bé també el farà de més bon entenedor. Per altra banda, m'atancaré al problema del càlcul dels costos i beneficis —per motius metodològics— des de l'angle del model «nacionalista» més que no pas adaptant un model «internacionalista» amb la visió «cosmopolita» que aquest implica. Des del punt de vista «cosmopolita» els efectes benefactors dels moviments de força de treball cal jutjar-los comparant guanys (o pèrdues) dels autòctons del país receptor més els guanys privats dels treballadors immigrants amb les pèrdues (o guanys) del reste de la població dels països dels emigrants. En l'esquema del model «nacionalista» cal concentrar-se exclusivament o bé en el país emissor o bé en el país receptor sense haver de postular una «funció de benestar social vàlida per tot el món», el que sí calia fer si hom adaptés una visió «mundana o cosmopolita».²

Qualsevulla anàlisi dels efectes de la força de treball immigrant sobre el nivell de vida de la població autòctona del país hoste demana que hom tingui en compte un nombre de característiques d'aquesta força de treball: natura de la migració —si és espontània, com la dels portuguesos abans del 25 d'abril del 1974; o bé si és «dirigida» més o menys oficialment per l'estat emissor—, distribució ocupacional dels emigrants —obriers especialitzats, manobres, etc.—, nivell educatiu, estat civil, nombre de membres de la família que acompanyen el treballador. Des d'un altre punt de vista —que no puc escatir ara— és sociològicament relevant d'investigar l'origen nacional o regional genuí dels migrants, i si existeix una correlació entre llur «ètnia» i el nivell ocupacional assolit als països hostes. (Per exemple, quin percentatge de catalans de cada un dels Països Catalans emigra? Quins són els llocs de treball dels rossellonesos a París? Dels fills del Principat a Suïssa? Com es comparen amb els dels sicilians, els andalusos, o els tracis?) En el que segueix només em referiré a alguns

2. H. Johnson, «An 'Internationalist' Model» a W. Adams, ed., *The Brain Drain*, Nova York; Macmillan, 1968, i D. Patinkin, «A 'Nationalist' Model», al mateix volum.

trets obvis i relativament quantificables de la qüestió, ignorant aquests problemes, d'altra banda tan importants.

Política immigratòria anterior al 1974

Un aspecte important de la política d'immigració dels països de la CEE depenents de les ofertes de treball estrangera ha estat la seva selectivitat. Aquesta selectivitat fou assegurada de bon començament mitjançant un sistema de immigració «organitzada» en contraposició a la «espontània». La base d'aquesta immigració organitzada fou un sistema de reclutament bilateral i la consecució de tractats amb la força de treball excedent en els països mediterranis, juntament amb una xarxa d'agències de recrutament que operen en els països emissors. Aquestes agències de recrutament són tan estatals com privades i dirigides per les grans empreses d'Europa: per exemple la Ford alemanya té la seva pròpia agència a Turquia per al reclutament de treballadors per les seves fàbriques de Colònia i d'altres llocs. Aquestes agències col·laboren amb el recrutament oficial en la selecció de treballadors i la seva acció varia de diverses maneres, segons el país de què es tracti. Bèlgica, per exemple, no té un sistema de recrutament oficial a l'estranger, però Alemanya, en canvi, posseeix una extensiva xarxa de Comissions Alemanyes a l'estranger, les quals actuen de catalitzadores per proporcionar empleu als immigrants potencials. Per altre cantó l'interès industrial envers els centres oficials de reclutament a l'estranger varia segons els països en funció de la eficiència amb què aquests centres puguin entroncar amb les perentòries necessitats de treball dels oferents, en funció de l'actitud dels treballadors dels països emissors de cara a preferir utilitzar canals d'informació paral·lels a través de famílies o amics que ja treballin al país receptor i també segons el grau de cooperació entre les autoritats del país emissor i el centre de reclutament.

Una nota de la OCDE (1972) estima que la contribució de les comissions Alemanyes a l'estranger en el reclutament fou d'un 26 % pels grecs a l'any 1967 (65 % en 1968), 42 % pels espanyols (73 % a 1968), 49 % pels turcs (66 % a 1968) i un 46 % pels portuguesos 70 % a 1968). A França la migració organitzada suposava un 22 % del total a 1967, 18 % a 1968 i un 33 % a 1969 (aquest total exclou als treballadors de la CEE, argelins i els naturals de l'Àfrica francofònica i de la República Malgache). Un altre informe de la OCDE³ estima que a 1967

3. OCDE, *Review of Manpower and Social Policies*, 1967, n. 167.

els treballadors immigrants arribats a Holanda per pròpia iniciativa sobrepassaven els recrutats oficialment en la proporció de 4 a 1. Tanmateix, en els anys següents, el govern holandès va introduir una sèrie de restriccions per tal d'impulsar el reclutament controlat oficialment. El grau de selectivitat desitjat molt sovint es logra directament mitjançant els acords bilaterals sobre reclutament de treball que molts països de la CEE tenen amb els països mediterranis amb excés de força de treball. Així per exemple, la convenció de 1963 entre Alemanya i Marroc sobre l'empleu de treballadors marroquís va restringir el reclutament i col·locació d'aquests treballadors en el sector de mines de carbó.⁴ El mateix es pot dir sobre els acords sobre el reclutament de treball de mà d'obra entre Bèlgica i Espanya (1956) per un costat i entre Bèlgica i Grècia per l'altre.

Els tractats relatius a migració, reclutament i col·locació de treballadors entre França i varis països mediterranis (Espanya, Portugal, Marroc, Tunísia), especifiquen els límits màxims d'edats pels treballadors reclutats per l'agricultura, mines i altres activitats. En general, el fet de què els treballadors arribin a tenir un empleu va quasi sempre lligat amb la situació econòmica, encara que a vegades certes consideracions de tipus demogràfic (per exemple, influències sobre la estructura poblacional), contribueixen el factor —almenys aquest és el cas de França— que modula la política immigratòria. En tots els casos cal obtenir una carta de residència i una carta de treball.

En el cas de Bèlgica la sol·licitud ha de partir sempre del contractista, mentre que en el cas de Luxemburg el permís es lliura únicament al contractista i no al treballador. Una política orientada a satisfer les necessitats immediates tendeix quasi sempre a ser liberal en un primer moment, serà restrictiva després. Una política que pretengui influir l'estructura poblacional a través de l'integració de treballadors estrangers és restrictiva en una primera etapa.

Les condicions de prolongació de l'empleu, tal com s'especifiquen en aquests tractats, fan possible que es reguli sistemàticament la oferta de mà d'obra estrangera segons el valor del desempleu. A Alemanya la prolongació de l'empleu es fa cada any, a Bèlgica de 6 mesos o 2 anys, mentres que a França el renovament dels permisos de treball s'adequa a les condicions del mercat laboral.

Un altre conjunt de normes en aquests tractats bilaterals fan referència a l'immigració de la família del treballador. França i Bèlgica adopten una actitud liberal sobre la qüestió de l'admissió de les famílies i exami-

4. Aquesta convenció fou amplada el 1967 a d'altres sectors.

nen els seus esforços a aquest fi. A Alemanya l'admissió de famílies no és gaire impulsada, tot i que en 3 dels seus 7 tractats amb països mediterranis (els d'Espanya, Portugal i Grècia) s'esmenten algunes normes especials per tal de facilitar l'admissió de les famílies dels migrants. Per altre cantó, a Holanda els tractats actualment en vigor no especifiquen res de l'admissió de les famílies dels treballadors immigrants; i en canvi sí especifiquen en detall les possibles ajudes econòmiques de cara al retorn del treballador un cop acabat el seu contracte laboral.

Dependència de l'economia nord-europea de la mà d'obra de l'àrea mediterrània.⁵

La dependència econòmica de tots els països europeus de la mà d'obra immigrada de les seves zones rurals (Itàlia) o de l'estranger (Suïssa), ha anat creixent des del començament de la dècada dels 60. Entre 1960 i 1971 la proporció de treballadors estrangers a Luxemburg ha augmentat del 1/5 a quasi 1/3 del total de la força de treball assalariada; Alemanya del 1'4 % al 10 %, Bèlgica d'un 6 % a un 7 % i Holanda de una mica de menys del 1 % al 2 %.

A França, on només es pot obtenir informació en els anys censals, la proporció va augmentant de 6'9 % a 1962 al 7'6 % a 1968 (vegi's Taula A-1). D'aquesta manera, amb l'excepció d'Holanda, la presència de força de treball immigrada no és en absolut un factor marginal en els mercats laborals de la majoria de països de la CEE. Certament que durant molts anys el fluxe de mà d'obra immigrada ha vingut satisfent una gran proporció de l'augment de la demanda de treball (vegi's taula A-2); en alguns anys a Alemanya (1965 i 1970) la mà d'obra immigrada va excedir en molt l'increment en la demanda nacional de treball, suggerint que la mà d'obra immigrada ajudaria no només a procurar una demanda de treball més alta, sinó també per a compensar les decaïgudes de oferta intensa de treball. Resulta també interessant observar que en períodes de recessió, amb major nombre de retornats que no pas de nous entrats,

5. L'enfocament analític que s'enceta en aquesta secció deu molt a G. D. A. MacDougall, «The Benefits and Costs of Private Investment from Abroad: a Theoretical Approach», a J. H. Dunning, ed., *International Investment*, Londres: Penguin Modern Economics, 1960. Veure també l'estudi de migracions en termes de «cost-benefit analysis» dut a terme per L. H. Klaassen i P. D. Drewe, *Migration Policy in Europe*, Londres: Saxon House, 1973. Hom hi troba dades que no faig servir ací sobre Suècia i Gran Bretanya, a part de cobrir Holanda i França.

la força de treball tendeix a decaure. Quina és l'importància de l'immigració des dels països mediterranis en el marc dels fluxes migratoris registrats en els cinc països de la CEE que considerem?. La carència de donades consistentes fa molt difícil donar quadres comparables sobre la distribució del stock de treballadors estrangers segons país d'origen. Les estimacions del Banc Mundial⁶ s'exposen en la taula A-3. La taula A-4 ens dóna informació sobre el nombre total de treballadors migrants segons nacionalitats en els cinc països de la primitiva CEE.

Les dades no vénen referides al mateix any a la vista del fet de què per França i Bèlgica la informació més recent és de l'any 1968. Així, si considerem separatament els països mediterranis del Sud d'Europa, trobem que el 56'5 % de la força de treball immigrada d'Alemanya, el 43 % de la de França i el 32 % de la del Benelux provenien en 1968 d'aquests països. Si hi afegim els treballadors dels tres països del Maghreb les proporcions augmenten considerablement, especialment per a França (que arriba al 62 % i per a Holanda (que arriba al 79 %). Similarment la proporció de treballadors mediterranis incluint els d'origen nord-africà en la mà d'obra estrangera total d'Alemanya, augmenta fins a un 65 %. Així, doncs, tret de Bèlgica i Luxemburg, on la majoria d'immigrants provenen dels propis països de la CEE, els altres 3 països (Alemanya, França i Holanda) obtenen llur força de treball en els països mediterranis.

La creixent diferència d'aquests 5 països de la CEE respecte als països mediterranis en el relatiu a força de treball es veu molt més clarament quan s'examinen els fluxes migratoris (taula A-5). El fet de què disminueixi ràpidament l'importància d'Itàlia en el que fa referència a exportació de força de treball, juntament amb que disminueix la mobilitat de la força de treball dins dels propis països de la CEE fa que augmenti l'importància dels països mediterranis en aquest aspecte. Així, a 1970, el 74 % dels treballadors immigrants a la CEE provenien dels països mediterranis no membres, dels quals Iugoslàvia hi aportava un 25 %, Turquia un 16 %, Portugal un 13 %, i Grècia i Espanya un 15 % entre les dues. Els fluxes migratoris de nord-africans són subestimats degut a la privilegiada situació dels migrants argelins a França, lo qual impossibilita el que la ONI (Oficina Nacional d'Immigració) estimi el seu nombre exacte.

Els lligams històrics, la distància i les exigències polítiques tenen la

6. I. M. Hume, «Migrant Workers in Europe», a *Finance and Development* (revista del F.M.I.), març, 1973, pàgs. 2-6.

seva influència en la direcció dels fluxes migratoris. Alemanya va confiar primordialment en Espanya i Grècia a l'hora de proporcionar-se la mà d'obra que necessitava. Des de 1965 l'immigració de Grècia i Espanya s'ha reduït, substituint-se per la de Turquia i Iugoslàvia (especialment des de 1968) la qual creix ràpidament. Argèlia, Espanya i Portugal són els qui més exporten mà d'obra a França. La immigració espanyola fou més important a començament dels anys 60, mentre que la portuguesa ho fou a finals de la mateixa dècada. Així i tot, del total de nous arribats a França, un 19'3 % foren portuguesos i un 9'2 % espanyols.

Durant la dècada dels 60 va disminuir el nombre de nous migrants procedents del Marroc. Aquí l'immigració iugoslava no ha adquirit l'importància que té a Alemanya, només un 5'7 % dels nous arribats a França foren iugoslaus a 1970-71. La migració espanyola va mantenir la seva importància a Bèlgica durant tots els anys 60. La mà d'obra nord-africana (especialment la marroquina) va esdevenir important des de 1965, mentres que la turca encara que important, va fluctuar bastant durant els anys 60. Els immigrants grecs han donat la seva nota a finals dels 50 i començaments dels 60 que no pas actualment. Turquia, Marroc i Espanya són els qui canalitzen la major part de nous arribats a Holanda. També a Holanda hi podem trobar en menor escala, portuguesos i grecs, i també de forma creixent iugoslaus.

A finals dels anys 50 encara es pensava que aquests fluxes migratoris tenien bàsicament un caràcter «temporal» mogut per la necessitat de donar sortida a la mà d'obra, donades les condicions del prolongat «boom» originat per la reconstrucció de l'Europa de la post-guerra. La nostra experiència des de 1960 demostra que no hi ha cap senyal visible d'un fi a aquesta deferència en el que a mà d'obra es refereix. Es més, aquesta dependència s'ha fet gairebé permanent amb el fet de què els nous arribats superen als que retornen als seus països d'origen, cosa que succeeix tots els anys excepte aquells que són econòmicament recessius. La taula A-6 ens dona la proporció de retornats sobre els nou arribats a Alemanya en el període 1962-69. D'aquí en surten nous contrastos interessants. La proporció de retornats respecte als nou arribats tendeix a ser més gran que la mitja pels italians, que no pas pels altres immigrants (grecs, espanyols, turcs). La diferència en l'augment d'oportunitats laborals entre aquests països són probablement un factor bàsic a l'hora d'explicar les variacions entre les proporcions de la taula A-6 de retornats en relació als nou arribats. Sembla com si els Gastarbeiter a l'hora de descriure la posició del treballador immigrant a Europa Occidental ja no descriu l'estat actual de la qüestió. La taula A-7 ens ofereix la duració

Immigració de força de treball dels països mediterranis...

de l'estada dels treballadors estrangers a Alemanya. Les dades provenen d'un sondeig realitzat a l'hivern de 1968-69 pel Bundesanstalt Für Arbeit. Aquestes donades mostren com un 12 % dels treballadors i un 2 % dels treballadors estrangers establerts a Alemanya a 1968 ja hi eren a 1960, quasi 1/3 de tots els immigrants varons han estat a Alemanya per un període superior als 5 anys. Com veureu, és possible que algun cop la immigració perdi la seva natural «temporal» i llavors produeixi efectes diferents sobre la població anterior a l'etapa migratòria del país receptor.

Finalment, vejem les proporcions de forces de treball de varis països europeus formades per immigrants legals vers 1974:

Austria	1,2 %
Holanda	2,2 %
Suècia	4,2 %
Bèlgica	5,0 %
Regne Unit (sense irlandesos)	6,0 %
França	6,3 %
Alemanya occidental	7,0 %
Luxemburg	25,0 %
Suïssa	28,0 %

Aquestes xifres⁷ foren més altes encara si hi incloguessin els treballadors immigrants il·legals. Hom hi troba desenes de milers de portuguesos a França que marxaren de llur país abans del cop antifeixista de 1974 i uns 75.000 turcs a Alemanya que eixiren il·lícitament de Turquia. (Durant la Segona Guerra mundial Alemanya tenia 7 milions de treballadors estrangers —1944— gairebé tots en mode de producció esclavista, a més de prop de dos milions de presoners de guerra, molts d'ells també engatjats en aquesta forma de treball coactiu.)

7. Dades a R. Moore, «Migrant Workers, Social Stratification and the Economies of Western European Societies», paper presentat a la Conferència de l'Associació Britànica de Sociologia, Universitat de Kent, Canterbury, març del 1975, ciclostil, pàg. 4.

Característiques importants de la mà d'obra immigrada.

Des del punt de vista de l'anàlisi que hom suggereix ací és essencial d'examinar un cert nombre de característiques importants de la mà d'obra immigrant i particularment la seva distribució industrial, aptituds i nivells educatius, així com fins a quin punt l'arribada del treballador tendeix a ésser seguida per la de la seva família. La importància de les dues primeres característiques són òbvies mentre que les restants es relacionen amb l'impacte que l'immigració produeix en l'organització social i en la demanda de capital social. En relació a la distribució industrial de la mà d'obra migrant en surten dos problemes diferents, encara que interrelacionats. Una distinció important és entre indústries amb baixa taxa mitja de progrés tècnic i baix creixement de productivitat (hi entren aquí la majoria de treballs poc remunerats que anomenarem sector B) i entre indústries amb una alta taxa mitja de progrés tècnic i alt creixement de productivitat (on hi trobem els treballs més ben pagats i que anomenarem sector A).⁸

L'atractiu del sector A induirà als treballadors a anar dels treballs del sector B als del sector A. Però l'escassetat de mà d'obra resultant en el sector A no fa néixer necessàriament el nivell salarial. Sense canvis en els nivells salarials no és possible adequar el balanç entre la demanda i l'oferta de treball en els dos sectors. Aquest canvi en els salaris no té lloc ja sigui per què els nivells salarials poden, en la pràctica, regular-se en base a la taxa de productivitat del sector, o sigui perquè els sindicats poden perseguir explícitament una política de manteniment de les diferències salarials. En aquest últim cas qualsevol intent d'augmentar el nivell salarial en el sector B per tal de fer-lo més favorable serà desbaratat mitjançant la reacció dels sindicats del sector A. Aquesta reacció repercutirà tard o d'hora en una elevació del salari monetari i del nivell de preus, juntament amb els inevitables efectes inflacionaris. Així doncs, en aquestes circumstàncies el sector B patirà d'una escassetat crònica de mà d'obra i qualsevol esforç per paliar aquesta escassetat mitjançant un ajustament salarial estarà condemnat al fracàs i serà ademés una font de pressió inflacionària dins la economia. Un anàlisi de la distribució industrial de l'immigració suïssa ha demostrat que gran part dels immigrants tendeixen a ocupar llocs de treball del sector B: Indústries tèxtils i de la confecció, indústria hotelera i servei domèstic. Aquest tipus

8. V. Ludz, «Foreign Workers and Domestic Wage Levels, with an Illustration from the Swiss Case», *Banca Nazionale del Lavoro, Quarterly Review*, març, 1963, pàgs. 3-68.

d'immigració tendeix a endarrerir la necessitat d'ajustaments salarials i a minimitzar el risc d'efectes inflacionaris que podrien produir aquests ajustaments. Per tant és important de conèixer fins a on la mà d'obra immigrada tendeix a anar cap els treballs del sector B.

Una altra distinció també important i que té grans conseqüències resideix entre sectors productius de béns comerciablés i sector productors de béns no comerciablés. Agafem el cas de dos països amb iguals proporcions de preus en béns no comerciablés respecte als béns comerciablés i que experimenti la mateixa escassetat de mà d'obra en el mercat de treball pels seus sectors de béns no comerciablés. Suposem que llavors els treballadors immigrants vénen i se situen en indústries que produeixen béns no comerciablés en el primer país. L'excés de demanda en el mercat per treballs en les indústries de béns no comerciablés quedarà suficientment reduït en el primer país mitjançant una constant o lenta elevació del preu dels seus béns no comerciablés. Això presuposa evidentment que la presència de treballadors estrangers exercirà una pressió cap avall en els nivells de salari monetari. Més tard examinarem la vàlida empírica d'aquesta hipòtesi. El segon país, on no hi trobem mà d'obra immigrada, experimentarà un ràpid creixement en els preus dels seus béns no comerciablés. Així la proporció de preus dels béns no comerciablés respecte als preus dels béns comerciablés excedirà a la del primer país. La mobilitat internacional ve sovint influïda per les diferències mundials existents en les proporcions dels preus dels béns comerciablés, respecte als no comerciablés, donat que els preus d'aquests últims no poden igualar-se mitjançant un comerç convenient.

Faré ara esment de la distribució industrial dels immigrants, la qual ha d'ésser entesa a la llum de les distincions fetes suara. En primer lloc notem que la major part de mà d'obra immigrada tendeix a concentrar-se en un nombre limitat d'activitats industrials, encara que en tots els països es poden trobar treballadors immigrants empleats en tots els sectors de l'activitat econòmica. A Alemanya (vegi's taula B-1) els sectors que absorbeixen a la major part de treballadors estrangers són metalúrgia (28 % en 1969), construcció 15'5 %), tèxtils i confecció (9'5 %), electricitat (8'6 %) serveis privats, serveis públics i administratius (5'2 % cadascun).

Quant a importància de la mà d'obra estrangera sobre sectors particulars, les indústries que més depenen dels treballadors migrants són comerç a l'engròs (21 %), metalúrgia (17 %), plàstic, cautxú i amiants (16 %), construcció (16 %), mineria (13 %), cuir, tèxtils i confecció (11 %) i acer, maquinària i transports (10 %) —(totes les xifres referides a 1969)—. Hi han alguns contrastos interessants entre les pautes

de distribució industrial segons les diferents nacionalitats dels treballadors. Quasi la meitat dels treballadors iugoslaus barons treballen en la construcció (44'5 %) mentre que 2/5 dels treballadors grecs, espanyols, turcs i portuguesos els trobem en la indústria metallúrgica. Però 1/5 dels treballadors turcs són empleats en la construcció i el 14 % dels portuguesos en la indústria tèxtil. El sector elèctric absorbeix el 10 % dels treballadors masculins grecs. Referent a les treballadores, les d'origen iugoslau estan més o menys repartides entre els sectors amb una concentració relativament alta en els serveis privats. La indústria tèxtil i elèctrica absorbeix una gran proporció de treballadores gregues i turques mentre que la tèxtil i metallúrgica absorbeix quasi 2/5 de les treballadores espanyoles i portugueses. Una gran proporció (27 %) de gregues, la trobem en el sector metallúrgic.⁹

En general de tots els treballadors estrangers instal·lats a Alemanya el juny de 1969, un 32 % estaven empleats en les diferents indústries de béns del sector de béns no comercials. Aquest tant per cent sembla augmentar si ens concentrem en la mà d'obra mediterrània només considerant la gran concentració de iugoslaus en el sector de la construcció.

Els censos francesos sobre empleu dels immigrants segons indústries proporcionen una distribució similar però amb un èmfasi en sectors quelcom diferents (Tabla B-2). La major concentració de immigrants es troba en la construcció i obres públiques (30 % en 1968). L'electricitat i la metallúrgia absorbeixen el 12'4 %, l'agricultura i pesca el 8'7 % i el comerç el 8'6 %. En contraposició a Alemanya les manufactures absorbeixen a França una proporció més petita de immigrants. Amb això, el 53 % dels immigrants a França en 1968 estaven empleats en indústries del sector no comercial. L'aspecte general no canvia si prenem informació més recent sobre els nous arribats. En 1970, per exemple, el 53 % dels treballadors immigrants de fora de la CEE arribats a França foren absorbits pel sector de béns no comercials.

A Alemanya, la distribució segons indústries, varia segons les nacionalitats. Un 60 % dels treballadors portuguesos treballava en la construcció i obres públiques, mentre que només un 26 % dels marroquís estava en aquest sector. Una gran porció (entre 12 i 19 per cent) de nord-africans estava també en metallúrgia i electricitat. L'agricultura absorbeix una alta proporció d'espanyols, mentre que un 18 % de tunesos es troba en el sector comercial. Més de la meitat d'espanyoles i la meitat de

9. S. Castles i G. Kosack, *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*, Universitat d'Oxford, 1973.

portugueses les trobem en el mateix servei domèstic, mentre que en aquest sector hi trobem un 20 % de tuneses. Les tuneses són absorbides en major proporció pel comerç i les indústries tèxtils absorbeixen un 10 % de les espanyoles i portugueses instal·lades a França. Respecte els empleats a Bèlgica una proporció relativament gran està a la mineria (un 17 %) i un 40 % en les indústries del sector de béns no comercials i el reste (43 %) en les indústries de productes manufacturats.

La distribució industrial de la mà d'obra immigrada a Holanda s'ha desplaçat proporcionalment dels sectors de béns de producció cap els productes manufacturats. Analitzant els permisos de treball concedits hom veu com el tant per cent de treballadors estrangers que sol·liciten permís i empleats en les indústries del sector de béns de producció ha disminuït del 33 % a 1960 al 17 % a 1970. En 1960 la major concentració de treballadors estrangers amb permís laboral es trobava en la metallúrgia i també en el sector alimentici i tabaquer (14 %) i un 8 % en el sector tèxtil. No obstant, donat que els treballadors a Holanda no han de menester permís laboral després dels primers cinc anys l'imatge d'una anàlisi dels permisos laborals pot ser confusa.

Quant als nivells de qualificació les dades sobre França i Alemanya basades en sondejos realitzats al voltant dels anys 60 tendeix a indicar que Alemanya la proporció de treballadors no manuals sobre el total de treballadors és petita tant a França (6'3 % en 1967) com a Alemanya (8 % pels homes i 14 % per les dones en 1968) i Bèlgica el grup de treballadors manuals semi-qualificats era el grup socio-econòmic més nombrós, representa el 36 % a França (homes i dones) i el 36 % a Alemanya (només homes). Els treballadors manuals no qualificats representaven el 31'9 % entre tots els treballadors estrangers a França i un 34 % dels treballadors estrangers barons a Alemanya.

No tinc espai ací per a desenvolupar la qüestió (d'altra banda força important) de les concentracions d'estrangers segons indústries i regions. Per a donar un exemple del que caldria tractar en aquest sentit, notem que el 45 % de la mà d'obra de Volvo a Suècia és immigrada, i que el preu d'un automòbil d'aquesta empresa s'apuja de 650 pessetes —1975— per al finançament de cursos d'idioma. A les fàbriques BMW, 11.000 dels 17.000 treballadors a Munich són turcs, i pràcticament ho són tots els escombriaires, escuravies i escombracarrers de Francfort, Colònia i Stuttgart. Les concentracions de treballadors negres i indis al metro de Londres, o de sudeuropeus als hotels de Suïssa són elevadíssimes.¹⁰ I així successiva-

10. R. Moore, *op. cit.*, pàgs. 4 i 5, on hi ha més informació sobre aquest aspecte del problema.

ment. Per altra banda, si analitzem el nivell de qualificació de la mà d'obra estrangera empleada en les indústries alemanyes observem que la major proporció de treballadors estrangers empleats en indústries automovilístiques, elèctriques, químiques i tèxtils (és a dir, el 50 % o més del total) pertanyen a la categoria manual semi-qualificada, mentre que en les indústries metallúrgiques i de l'acer (55 %) hi trobem els de la categoria manual no qualificada. En aquesta última s'inclouen també el 40 % dels treballadors en la construcció. A la construcció també hi podem trobar una participació relativament numerosa de treballadors estrangers enquadrats en la categoria manual qualificada. (Vegi's taules B-1 i B-2.)

Una altra característica que cal tenir en compte des del punt de vista de la influència que té sobre la demanda d'allotjament i d'altres costos de servei, és la situació familiar dels treballadors immigrants. Sobre aquest particular els factors varien segons les nacionalitats. Aquestes variacions en la situació de la família de l'immigrant però vénen molt influïdes pels diversos tractats bilaterals reguladors del recrutament de mà d'obra. Així, tot i que el 82 % dels treballadors barons turcs a Alemanya són casats, un 54 % viuen sense mullers. En canvi el 61 % dels grecs (amb una proporció de casats del 78 %) resideixen a Alemanya amb llurs dones. El mateix els hi passa als iugoslaus (taula B-6) al igual que als turcs amb els quals no es preveu la vinguda de famílies en el tractat bilateral entre Alemanya i Iugoslàvia. A França, on hi han més previsions sobre la possible vinguda de la família de l'immigrant, el total de membres familiars que es van reunir de nou en 1970 (80.952) constituïen poc menys del 50 % de les persones arribades sobre el total d'arribats el mateix any.

És evident que dur una família augmenta considerablement el cost d'un treballador per a l'hisenda pública, i que la plusvàlua que extrau el país hoste és més gran quantes menys càrregues tingui l'obrar, a part de les variacions en el seu cost personal. (Així, l'obrer marroquí a Espanya que «no té els papers en ordre» no solament rep un sou més baix que no pas el d'altres peons —o almenys tan baix com els peons i manobres locals— sinó que no rep «punts» i seguretat social com un ciutadà espanyol. És a dir el seu salari és *més baix en dos sentits*, l'aparent i l'amagat.) Un estudi holandès ha demostrat que les despeses dels treballadors estrangers, a preus de 1969, eren les següents, en milions de florins:

Immigració de força de treball dels països mediterranis...

	<i>Treballadors estrangers</i>	<i>Llur família</i>	<i>Treballadors i família</i>
<i>Despeses anyals</i>	55	125	180
<i>Subsidis i prèstecs per a vivenda</i>	95	650	740

No calen comentaris.

*Costos i beneficis de la immigració per al
país receptor: un esquema analític*

Les seccions anteriors especificaven el tamany i la natura dels fluxes migratoris des dels països mediterranis vers els 5 països de la CEE. Examinarem ara els possibles costos i beneficis derivats dels països receptors com a conseqüència d'aquests fluxes migratoris. Comencem utilitzant un esquema analític senzill, basat en la competència perfecta tradicional, rendiments a escala, etc. Suposem inicialment que no hi han efectes externs i que el stock de capital no ve afectat pels canvis en el tamany de la força de treball i que la immigració no afecta a la balança de pagaments ni al comerç. El criteri que es pot adoptar per tal d'avaluar el benefici de la migració des del punt de vista de la població nadiua és que el producte nacional més el fluxe monetari dels serveis derivats de les adicions al consum general (possibilitzat pels impostors sobre les noves rendes augmentades), ha d'augmentar més que la participació dels immigrants en aquesta renda nacional i llur consum o ús de béns. Si de moment no tenim en compte l'administració, podem veure en el diagrama I, que segons el criteri anterior, l'immigració serà beneficiosa per la població nadiua del país receptor. La línia MN fóra el Producte Marginal Físic de la línia de treball. La força de treball abans de la immigració era OA i era empleada a un nivell salarial OE (suposem que MN és el producte marginal físic corresponent al ple empleu). La immigració afegeix AB a la força de treball i FHBA al producte nacional. La població immigrant, però, rep només GHBA, mentre que la resta de la producció real FHG és apropiada pels capitalistes nadius. D'aquesta forma la renda real de la població nadiua augmenta en FAG. Queda clar, doncs, que *la immigració re-*

porta una redistribució de la renda en favor dels capitalistes del país receptor. L'administració, si així ho vol, pot utilitzar la seva política fiscal per redistribuir els beneficis totals de l'àrea FHG entre els obrers i els capitalistes del país receptor. Cal dir que hom suposa que els treballadors immigrants han arribat sense capital i per tant, com que la totalitat del capital pertany a la població nadiua, la comunitat immigrant no estarà en condicions de distribuir el producte real representat per l'àrea FHG.

Si hi introduïm ara al sector públic els nostres resultats poden veure's modificats pel fet de que el consum dels immigrants excedeix a les rendes addicionals que l'administració cull seguint l'augment de la renda nacional real en el país receptor. Cal suposar que els ingressos per impostos augmentaran segons una taxa més ràpida que l'expansió de la renda nacional especialment si augmenten els ingressos dels capitalistes més ràpidament que la taxa general d'augment del producte nacional. No obstant, la comparació apropiada hauria de posar-se entre els ingressos extres per impostos derivats de la renda de la comunitat immigrant, GHBA, en relació als recursos extres requerits per tal de suministrar els béns de consum públic addicionals (hospitals, escoles, carreteres, etc.) demanats pels treballadors immigrants (AB) i llurs famílies. Això dependrà de l'estructura per edats, situació familiar, qualitat dels serveis públics, etc. És aquest el motiu pel qual és necessari examinar primer la situació familiar dels immigrants mediterranis als països de la CEE. Un altre factor relevant és examinar la necessitat de vivenda i l'influència que hi poden tenir els immigrants. A la vista de la situació familiar dels immigrants i de les seves característiques i la natura temporal de llur estança, no és versemblant que les necessitats de la comunitat immigrant en capital social sien majors que les necessitats de les llars nadiues. Aquí la comparació hauria de situar-se entre la demanda dels immigrants de serveis públics i el capital proporcionat mitjançant l'administració i els ingressos per impostos extrets de les rendes i del consum dels immigrants.¹¹

Si el balanç entre els canvis en rendes públiques i despeses públiques addicionals pels nous serveis col·lectius afectats per la presència d'immigrants és positiu, llavors el benefici resultant es mostrarà com una millora en el nivell de serveis públics per la població nadiua o bé com una reducció en el nivell d'impostos.

11. Els ingressos per impostos canviaran tant pels impostos directes com pels indirectes. En relació als directes, els canvis resultants de l'expansió creada per la força de treball addicional seran iguals als sous o salaris imputables dels treballadors estrangers multiplicats per la taxa mitja d'impostos més els canvis induïts per la immigració en els sous o salaris i la renda no salarial de la població nadiua.

Hem vist fins aquí els efectes de la immigració sobre la renda real rebuda per la població nadiua. ¿Quin fora l'efecte sobre la renda real per càpita?

Queda clar pel gràfic que donat que s'afegeix FHG a la renda real total de la població nadiua (romanent aquesta constant), la renda per càpita dels nadius ha d'augmentar. Que aquest augment en renda per càpita vingui acompanyat de desigualtats en la distribució de la renda depèn de com estigui repartida la propietat de capital del país receptor. Vegem, no obstant, que la renda per càpita de la població total (la nadiua més la immigrada), és a dir, la renda nacional per càpita disminuirà, ja que la renda mitja per emigrant serà inferior que la de la població nadiua abans de la immigració. La quantitat d'aquesta disminució en la renda nacional per càpita després de la immigració dependrà també de les taxes d'activitat de les dues poblacions (nadiua i immigrada).

Canviem ara la suposició que hem fet de stock de capital fixe fent un anàlisi dinàmic del flux dels treballadors migrants sobre el nivell general d'inversions. Ho farem de dues maneres. En primer lloc, donat que la propensió capitalista a l'estalvi és major que la dels treballadors, els canvis en la distribució de la renda han d'augmentar la taxa d'estalvis del país receptor, i per tant, llur taxa de creixement. Els posteriors augments en l'estalvi nacional (que és la taxa d'estalvi de tota la població nadiua i la immigrada), poden també produir-se si la propensió a l'estalvi per part dels migrants és més gran que les propensions marginals a estalviar per part dels nadius (considerant les remeses dels immigrants vers al seu país d'origen).

Aquesta possibilitat no s'ha d'excloure donades les actituds dels immigrants i llur fort desig de posseir riquesa. Aquesta és una de les maneres mitjançant les quals l'immigració pot influir en la taxa d'inversió nacional. Igualment, però, es pot establir que el nivell d'inversió directa estrangera en el país receptor pot augmentar. Això ocurrirà si la immigració a un país determinat tendeix a reduir l'escassetat de treball en el sector de béns no comercials fins el punt de frenar els possibles increments (o induir a una disminució) dels preus dels béns no comercials segons una taxa més baixa (o alta) que les tendències dels preus d'aquests béns en altres països. Si en la situació inicial la proporció de béns no comercials respecte als comercials eren iguals, el país que experimenti un gran influx de treball immigrant en el seu sector de béns no comercials tindrà ara una proporció de preus més alta pels béns comercials que no pas per als no comercials. Aquesta situació animarà a les empreses internacionals a servir el mercat del país receptor, ja que aquestes empreses

es proposen d'obtenir beneficis aprofitant les diferències entre països en les proporcions dels preus dels béns comerciats respecte als no comerciats. Suposant que les empreses internacionals són en situació de poder explotar aquestes diferències, el fluxe inicial de força de treball vindrà acompanyat dels subseqüents fluxes d'inversió estrangera directa.

Sia quina sia l'expansió de l'inversió, el seu impacte serà augmentar el factor treball i per tant desplaçar en el nostre gràfic al producte marginal físic del treball fins a MN. Existeixen dos casos extrems que cal examinar per veure els efectes de llur augment en la proporció de força de treball. Suposem en primer lloc que l'elasticitat de l'oferta de mà d'obra estrangera sigui zero. En aquest cas la força de treball existent AB obtindrà uns sous més alts (OE). La renda nacional augmenta en MKH però aquest augment es distribueix entre els capitalistes nadius (MKF) i la comunitat immigrant (FKH). La comunitat immigrant augmenta llur participació en la renda nacional en una quantitat igual al àrea FHG. Donat que l'àrea FHG és lògicament inferior a l'àrea MKF (la participació dels nadius en el producte nou) la població nadiua serà també en millor situació després de l'inversió adicional.

Al mateix temps la força de treball nadiua obtindrà més guanys com a resultat de la redistribució de la renda.

Per altre cantó, podem suposar que l'oferta de treball estranger sigui perfectament elàstica. En aquest cas, la mà d'obra immigrada s'expandirà en BC fins a un total de AC. El nivell salarial serà OD. Els capitalistes del país receptor augmenten llur renda en el àrea MIG. La renda total de la població nadiua és ara més alta (en comparació al cas de elasticitat nula) en la quantitat FKIG. Les rentes percebudes en aquestes dues suposicions pel total de la població nadiua, la força de treball nadiua i els capitalistes nacionals seran les següents (les lletres es refereixen a l'àrea inscrita al diagrama I).

*Elasticitat zero
en l'oferta de
treball estranger*

*Elasticitat infinita
en l'oferta de
treball estranger*

Població nadiua total
Força de treball
nadiua total
Capitalistes nacionals

OMKFA	<	OMIGA (OMKHGA)
OEFA	>	ODGA
EMK	<	OMI [OMI -p(1-t) MIH]

Les lletres entre parèntesi es refereixen a l'efecte de les rentes de la població nativa i dels capitalistes nacionals, on el desplaçament de la curva de producte marginal físic del treball és degut exclusivament a l'inversió estrangera directa. En aquest cas, si suposem que la proporció de capital estranger respecte al nacional és p i que la taxa d'impost sobre els beneficis estrangers és t , llavors el capitalista estranger obtindrà un benefici de $p(1-t)$ MIH, i per tant la renda dels capitalistes nacionals i la de la població nacional total serà inferior que la que haguessin obtingut si l'expansió de capital hagués vingut només dels capitalistes nacionals. Podem concloure per tant, que els beneficis de la població nadiua del país receptor augmentaran sempre i quan es suposi que el tamany del stock de capital sigui independent del tamany de la força de treball i que hi haurà un augment en beneficis si es suposa que l'augment en el stock de capital és degut a les inversions estrangeres. (En aquest cas, el benefici de la població nadiua augmentarà si fem suposicions realístiques en relació a les taxes d'impost sobre els beneficis.)

Hom pot afegir a aquests beneficis de la població nadiua encara el guany addicional que suposa desterrar de la població nadiua les cargues del desempleu cíclic. En primer lloc, els treballadors estrangers tendeixen a concentrar-se en indústries amb sensibilitat cíclica superior a la mitja. En segon lloc, ells poden ser «separats» del desempleu nacional al denegar-se'ls-hi la renovació de les cartes de treball ja caducades (amb la automàtica pèrdua del permís de residència) o bé reduint l'interval entre dos recrutaments anant a parar així a substituir als retornats al seu país d'origen. Per exemple, durant la recessió alemanya de 1967 el nombre de treballadors estrangers va disminuir considerablement. La disminució fou (setembre de 1966 fins a març de 1967) d'un 23 % pels espanyols, 17 % pels grecs i turcs i gairebé un 30 % pels italians.¹² La situació des de 1974 pot ésser força més seriosa, com veurem.

La relació entre immigració de mà d'obra i inversió estrangera directa vista interiorment té encara altres implicacions además de les esmentades en relació al diagrama I. La inversió estrangera directa con-

12. B. Kayser, *Cyclically-determined homeward flows of migrant workers*, París: OCDE, 1972.

sisteix en una entrada de renda que genera actius entre els quals la tecnologia i el seu domini en són components importants. D'aquesta manera el trasvàs de coneixements directius i tècnics que té lloc a través de la inversió internacional directa té importants implicacions en la promoció futura del creixement econòmic del país receptor. Aquest punt és particularment important degut a què un dels efectes adversos de l'immigració sobre el creixement és la disminució de la velocitat del progrés tècnic que hagués tingut lloc en altres condicions de grans escassetats de treball.

El punt de vista de què el progrés tècnic avança ràpidament en períodes d'escassetat de treball, ens dóna una visió parcial de les relacions entre progrés tècnic i immigració. Altres autors¹³ posen èmfasi en els aspectes favorables addicionals d'aquesta relació. L'estructura de la immigració i en particular llur composició segons nivells de qualificació, són molt importants. La immigració pot elegir-se no només a l'oferta de treball sinó també al stock de capital humà que el país posseeix. La mà d'obra immigrada pot concebre's en molts casos com un factor complementari, més que no pas substituïble per a un país de maquinària sofisticada i moderna tecnologia. En aquests casos hi hauria una forta complementarietat entre la mà d'obra immigrada i la maquinària tecnològicament avançada i d'aquesta manera la immigració lluny de ser un obstacle del progrés tecnològic pot positivament impulsar l'absorció d'algunes de les tècniques més avançades. En altres casos, en aquesta complementarietat no pot ésser establerta, el recrutament continu de mà d'obra estrangera pot endarrerir canvis estructurals en l'economia. En aquest contexte podem mencionar el cas de les indústries tèxtils on hi treballa una gran proporció de mà d'obra no qualificada. Els moviments emigratoris tendiran a canviar l'abundància relativa de mà d'obra qualificada i no qualificada i fent això influirà sobre les pautes de localització espacial de la indústria. La necessitat d'adaptació estructural ha de jutjar-se en base a la nova composició per qualificacions de la mà d'obra posterior a la immigració. Abans en aquest estudi s'ha senyalat que certs tipus de fluxes migratoris poden provocar una demanda de serveis socials excessius en relació als ingressos per impostos recaptats per l'administració.

Sobre aquest tema, cal veure com es desenvoluparà un dèficit presupostari junt amb la qualitat dels serveis públics mantinguts a llur nivell pre-immigratori. En aquest cas la comunitat migrant tindrà un

13. M. Peston, «The Economics of Immigration», a *Race Today*, març, 1971, pàgs. 82-83.

multiplicador de despeses més gran que el corresponent multiplicador del producte. Aquest efecte inflacionari pot compensar l'efecte inicial de l'immigració en reduir la pressió de la demanda en el mercat de treball i en determinades circumstàncies pot produir un augment en l'escassetat general en el mercat de treball.

Això portarà a un augment dels salaris monetaris i dels preus del consumidor i també a una reducció en la renda real disponible per càpita de la població nadiua. La renda no salarial disponible pot també veure's afectada de forma adversa amb una futura repercusió en el volum d'inversió industrial nacional. Aquests possibles efectes inflacionaris no s'han de considerar aïllats d'altres conseqüències que produiran efectes contraris. En primer lloc, el treball immigrat mitjançant la seva concentració en les ocupacions del sector públic, contribuirà a una disminució de la taxa de neixement dels costos d'aquests serveis.¹⁴

La migració internacional és també un substitutiu de la migració interregional; tendeix així, doncs, a reduir les diferències interregionals respecte l'escassetat en el mercat laboral. En aquestes condicions la relació desempleu-salaris tendirà a canviar reduint la pressió de la demanda nacional.¹⁵ La flexibilitat dels treballadors immigrants en relació a les condicions de treball, fa possible l'augment del nombre d'hores treballades disminuint així part de l'escassetat en el mercat de treball. Els treballadors immigrants tendeixen també a ser més mòvils geogràficament, donat que gran proporció d'ells són del sexe masculí.

Abans d'examinar la base empírica d'aquestes afirmacions cal eliminar alguns dels supòsits restrictius adoptats en l'anàlisi anterior. Un d'aquests supòsits restrictius consisteix en imaginar que l'immigració no afecta a la balança de pagaments. Ja hem vist però que aquest enfocament és poc realista. Les pujades inflacionàries de preus afectaran l'estat general de la balança de pagaments en la mesura que la immigració augmenti la pressió sobre la demanda. Donada, però, l'evolució de la distribució industrial de la mà d'obra immigrada a Europa i les concentracions en el sector dels béns no comerciàbles, els preus d'aquests béns en relació als preus de les importacions i exportacions poden estar ben bé en decliu. Això eliminarà qualsevol tendència orientada al desenvolupament d'un possible dèficit com a resultat de les creixents remeses dels immigrants i la major propensió a importar per part de la població immigrada. Aquest argument és

14. *Ibid.*

15. G. C. Archibald, «The Phillips Curve and the Distribution of Unemployment», a *American Economic Review Papers*, maig, 1969.

vàlid si l'efecte inflacionari és quasi inexistent o molt dèbil. El volum global de les remeses dels immigrants augmentà gairebé tres vegades a Alemanya entre 1967 i 1971. Durant el mateix període, les remeses des d'Holanda augmentaren quasi un 50 %, les de Bèlgica-Luxemburg més del 50 % (i en un 17 % si considerem només les remeses dels immigrants mediterranis), i les de França en un 54 % (Taula C-1). Les remeses dels immigrants, al reduir les limitacions de divises dels països d'emigració contribueixen a fer créixer llur poder de compra i produeixen per tant en última instància un efecte retroactiu sobre el país receptor, doncs augmenta en ell la demanda pels productes d'exportació. A això cal afegir-hi l'inversió estrangera directa que pot induir canvis en les proporcions dels preus entre els bens comerciàbles i els no comerciàbles, sempre i quan aquesta inversió no sigui del tipus «anti exportació» o de «creador d'importació».

L'últim supòsit que ara eliminem és el de l'absència d'efectes externs. L'immigració pot generar una gran varietat d'efectes externs, el nivell de congestió, el creixement dels barris perifèrics pobres, l'aparició de formes noves de delinqüència, etc. Els efectes externs més importants provenen de la pressió global en la densitat de població que té l'arribada d'immigrants en les àrees ja densament poblades. L'exemple més contundent el trobem a Holanda on gairebé 2/3 dels permisos laborals concedits a 1970 ho foren en la conurbació de l'Holanda Occidental. A França també, les majors concentracions de treballadors immigrants es troben en les àrees gestionades de la regió de París i de la Provença.

Algunes proves empíriques sobre els efectes econòmics de la immigració.

Un cert nombre de qüestions esmentades en la secció anterior poden considerar-se com a hipòtesis a verificar empíricament. És per això que ara observarem les proves empíriques que existeixen i que vénen a donar cos a les afirmacions anteriors. Una premisa fonamental del nostre anàlisi és que la presència de treballadors estrangers reduirà la pressió de la demanda en el mercat de treball (sia en el mercat nacional de treball, sia en els mercats de les indústries o ocupacions específiques).

A França, durant els períodes de penúria en el mercat de treball (1966-69-70) augmentaren ràpidament els nous arribats. La tensió en el mercat laboral es medeix per la proporció entre el desempleu registrat i les places vacants i les anomenades «colls d'ampolla de la mà d'obra». Després d'uns

anys de reduir-se la tensió en els mercats de treball (1965-67-71) es pot observar una disminució en els fluxes migratoris.¹⁶

En un estudi de l'estructura inter-salarial a Alemanya,¹⁷ la taxa de salaris industrials en 18 indústries havia canviat en funció de la taxa de desempleu, el nombre de treballadors estrangers empleats i el nivell de preus. Els coeficients pels treballadors estrangers suggerien que un increment en l'empleu de treballadors estrangers retardarà els salaris intra-indústries. Això provocarà que els nadius empleats en indústries on hi han estrangers sofriran una disminució en salaris relativa a la mà d'obra nadiua en les altres indústries. Nogensmenys, l'exàmen més complet dels efectes econòmics de l'immigració fou realitzat pel Central Planbureau d'Holanda al 1972, referint-se, clar, a la situació holandesa. L'anàlisi es féu en un esquema d'un model de 50 equacions i la seva base esquemàtica fou la següent:¹⁸

Escassetat de mà d'obra
nivell de preus → nivell de salaris ← productiv. del treball
distribució ↓ de la renda
tassa d'inversió liquidesa nacional
(balança de pagaments)

Juntament amb això hi ha també un model pel sector de l'Administració per a evaluar l'impacte de l'immigració sobre la renda i la despesa pública. Els resultats principals del model s'exposen a la taula C-2. Els efectes econòmics de l'immigració foren tractats en base a un augment en el nombre de treballadors estrangers empleats igual al 1 % de la mà d'obra en l'indústria, i això amb 3 supostos:

- a) que el treballador entra a Holanda i hi roman sense la seva família,
- b) que les famílies dels treballadors els acompanyen,
- c) que l'augment en el nombre de treballadors estrangers va acompanyat d'un flux d'inversió. Els resultats no produeixen grans sorpreses i tendeixen a confirmar les principals hipòtesis exposades. Un flux de l'envergadura com aquest, si no va acompanyat de les famílies re-

16. OCDE, *France, Economic Survey*, 193.

17. T. Bain i A. Panga, «Foreign Workers and the Infra-Wage Structure in West Germany», *Kyklos*, 1972, pàgs. 820-824.

18. Nederlands Central Planbureau, «The Economic Effects on the Netherlands of Recruiting Foreign Labour», *Occasional Papers*, n. 2, 1972.

duirà les tensions del mercat laboral (medida per la diferència entre la capacitat de demanda de treball i l'oferta de treball, expresades en tant per cent de la força de treball industrial), i la taxa de salaris, i además, possibilitaria una reducció de les càrregues impositives de la població nadiua car els ingressos procedents dels impostos excediran els gastos addicionals destinats en favor dels emigrants. Queda clar que si el fluxe migratori té lloc juntament amb un creixement de les inversions, la situació del mercat laboral després dels canvis romandrà inafectat i el nivell de salaris augmentarà. Però el desplaçament en la distribució de la renda en favor de la renda no salarial tindrà encara lloc. El benefici fiscal és més gran que abans. No obstant, el quadre canvia radicalment quan els efectes tenen lloc suposant que els treballadors immigrants vénen acompanyats de llurs famílies. Aquest tipus d'immigració és a la vegada inflacionari i desfavorable per la població nadiua. Va en contra de la població nadiua assalariada que veu com llur renda real disponible disminueix.

El fet de que els moviments migratoris de la post-guerra hagin produït efectes benefactors en la població nadiua dels països receptors no implica necessàriament que sigui la millor alternativa que tinguin els països receptors per a alleujar llur crònica escassetat en el mercat de treball i mantenir llurs economies en una via de creixement.

Dins d'Europa existeixen uns cúmuls considerables de mà d'obra no utilitzada no només en el sector agrícola sinó també degut a la diferència en les taxes d'activitat i diferències interregionals quant a empleu. Aquests recursos de força laboral no utilitzats podrien xifrar-se en 2.000.000 de persones, número que s'assembla als emigrants de les zones mediterrànies. Referint-nos un cop més al estudi holandès (vegi's última columna de la taula C-2) hom veu com aquesta alternativa a la mà d'obra immigrant és més beneficiosa a la població nadiua, car la reducció en el nivell salarial és inferior i les ventatges fiscals més superiors. És també possible que aquesta alternativa pugui afavorir als mateixos països d'emigració, especialment si s'adonen de la relació entre l'immigració de mà d'obra i l'inversió i es convencen de que la reducció en llurs taxes d'emigració pot canviar en favor seu la localització geogràfica de l'inversió internacional. Arribats ací, però, ens trobem que la solució no és econòmica sinó política: els sindicats, partits polítics d'esquerra i llurs òrgans ideològics haurien d'empendre una campanya de persuasió contra les feines estigmatitzades que són les que realitzen més sovint els immigrants.

Està clar que aquesta llarga i no gens fàcil campanya no tindria cap sen-

tit democràtic si només fos feta a fi i efecte de que continués intocat el sistema de dominació política i de desigualtat de classe ara establert a l'Europa occidental.

Alguns comentaris finals.

El que precedeix no pretén d'ésser un càlcul exacte de costos i beneficis, sinó un conjunt de reflexions analítiques sobre on van a raure els beneficis (i els costos) de la massa immigrada als països capitalistes més avançats del nostre continent.

La situació descrita continua, tot i que ha sofert algunes modificacions des de l'octubre de 1973, i només deixarà d'existir si es produeix una crisi general de grans proporcions. (La hipotètica «plena» industrialització dels països de l'Europa meridional no canvia la natura del problema doncs llavors ells mateixos passarien a ésser països d'absorció, i xurlarien força de treball de Mauritània, Argèlia o arreu del món; vegeu si no el cas dels marroquins a Espanya; o la de les noies filipines a Anglaterra, per al cas de la recerca de mà d'obra a grans distàncies). Només un canvi *vers el socialisme democràtic projectat a la política internacional* dels països afectats pot obrir les portes a una solució equitativa del problema dels costos i els beneficis de la migració laboral.

Fins ara les úniques «solucions» que han trobat els governs són les de la suspensió de la immigració (Alemanya, 23 de novembre, 1973) o la de projectes de lleis, reglaments i reformes per a millorar la «condició immigrant» (França, 1974, 1975). Les darreres deuen ésser considerades com a benvingudes o positives —a menys que siguem seguidors de l'utopisme gauxista— sempre que posem de relleu les seves considerables limitacions estructurals.

Els països exportadors de mà d'obra —si tenen governs democràtics— poden fer valdre l'emigració com a arma per a la promoció de la seva pròpia economia. El Director General d'Immigració a Alemanya, afirma (1974) «El capital alemany inverteix allà on hi ha estabilitat política i salaris baixos, és a dir, a Espanya, Àsia de l'Est, Sudàfrica, i no a Itàlia i Turquia. La direcció de les nostres inversions ultramarines no correspon a les fonts del nostre abast de força de treball».¹⁹ La resposta a aquesta política és ben clara: cal forçar un canvi d'actitud a aquests països capi-

19. J. Power, *The Times*, 11 de juny de 1974, pàg. 14.

talistes, de manera que llur prosperitat —edificada en gran mesura mercès als esforços dels nostres emigrants— vessi beneficis damunt dels nostres països. Aquests, naturalment, no haurien d'augmentar la nostra ja greu dependència del capitalisme estranger, sinó que han d'ésser controlats i canalitzats degudament. Això, però, ens duu a un altre terreny, que no vull discutir en aquest lloc de la mateixa manera que he volgut ignorar en tot el precedent un nombre molt important d'aspectes del fenomen migratori, sobretot, la qüestió dels conflictes laborals, de classe i polítics²⁰ i la del retorn als països d'origen²¹ que, de fet, haurien d'ésser integrats en un estudi més complet i satisfactori del problema.

20. S. Castles i G. Kosack, *op. cit.*, i el número extraordinari XL, maig, 1974, *Cuadernos para el diálogo*, «Problemas de la clase obrera, n. 3: Los emigrantes», són potser els estudis més complets sobre això.

21. Vegeu A. Pascual, *El retorn dels emigrants*, Barcelona: Nova Terra, 1969, i J. Lacarra, «Operación Retorno», a *Triunfo*, 21 de desembre de 1974, n. 638, pàgs. 44-47.

22. Desembre, 1974, n.º 638, pàgs. 44-47.

TAULA A-1

(a)

PROPORCIÓ DE TREBALLADORS ESTRANGERS DINS LA FORÇA DE TREBALL

Any	Alemanya	Bèlgica	França	Holanda	Luxemburg
1960	1.4	0.8	...
1961	2.3	5.8	...	0.9	21.6
1962	2.0	5.8	6.9	1.0	22.7
1963	3.6	6.0	...	1.1	23.0
1964	4.2	6.6	...	1.5	24.9
1965	5.1	6.9	...	1.8	26.9
1966	5.7	7.0	...	2.0	27.7
1967	4.8	6.9	...	1.9	26.5
1968	4.8	6.7	7.6	2.1	26.9
1969	6.2	6.7	...	1.5	27.8
1970	8.1	6.8	...	1.8	29.4
1971	9.4	7.0	...	2.0	32.1

Font: EEC Commission: La libre Circulation de la main d'oeuvre et les marches du travail dans la CEE.

(b)

MIGRATIONS DANS LES PAYS DE LA CEE

	Population étrangère totale (1)	En % de la population nationale	Population étrangère active (1)	En % de la population nationale active	Population étrangère active originarie de pays non membres de la CEE
R.F.A. 1973	3.600.00	5,9 %	2.345.000	8 %	2.317.000 (1972)
France 1973	3.775.000	7 %	1.800.000	8 %	1.300.000 (1970)
Grande-Bretagne 1971	2.600.000	4,7 %	1.782.000	7,3 %	1.420.000 (1966)
Belgique 1971	720.000	7 %	220.000	7,2 %	217.000
Pays-Bas 1973	200.000	2 %	125.000	3,2 %	122.000 (1972)

Font: Les travailleurs étrangers dans la CEE, CEDICE, Paris, 1974, n.º 206.

Immigració de força de treball dels països mediterranis...

TAULA A-2

APORTACIÓ DE LA FORÇA DE TREBALL ESTRANGERA A L'AUGMENT ANYAL D'EMPLEU, %

Any	Alemanya	Bèlgica	França (b)	Holanda	Luxemburg
1960	48.6	5.5	...
1961	48.3	4.9	...	4.3	88.2
1962	57.6	19.3	...	8.1	66.6
1963	52.9	30.2	...	16.6	100.0
1964	73.8	34.1	13.7	16.0	93.6
1965	431.0	11.1	...	23.6	72.2
1966	(a)	(a)	...	(a)	(a)
1967	3.8	(a)	...	16.1	78.0
1968	59.0	9.3	...	(a)	68.0
1969	86.0	10.1	...	19.3	70.0
1970	214.0	28.1	...	23.9	100.0

(a) Decline.

(b) Only for intercensus tears (1962-1968).

TAULA A-3

DISTRIBUCIÓ DELS TREBALLADORS IMMIGRANTS, SEGONS PAIS D'ORIGEN (a)

País d'origen	Alemanya	França	Bèlgica	Suïssa	Total
1. Grècia	12.7	1.0	2.7	0.8	5.1
2. Itàlia	24.8	17.9	31.2	60.7	28.1
3. Portugal	1.9	17.8	5.7	—	8.6
4. Espanya	9.9	20.7	13.6	14.1	15.4
5. Turquia	15.5	0.5	8.4	1.0	6.3
6. Iugoslàvia	16.5	3.0	1.5	2.7	7.5
7. Altres	18.7	39.1 (b)	36.9	20.7	29.1
Suma	56.5	43.0	31.9	18.6	42.9

(a) Based on 1969 figures

(b) Over 25 p.c. of the workwvers in this group come from the Maghreb countries.

Font: Based on Estimates of the World Bank: Finance and Development, vol. 10, 1973.

TAULA A - 4

TREBALLADORS ESTRANGERS, SEGON PAIS D'ORIGEN

País d'origen	Alemanya (1971)	França (1968)	Bèlgica (1968)	Holanda (1971)	Luxemburg (1971)
Iugoslàvia	469.173	31.140	...	9.100	400
Espanya	183.636	252.920	27.000	21.100	1.200 (a)
Portugal	55.214	170.060	6.300
Grècia	261.592	...	6.500	1.800	...
Turquia	424.374	3.500	8.000	25.900	...
Marroc	10.921	55.020	13.000	21.400	...
Argèlia	1.985	242.780	1.900 (b)
Tunès	9.918	26.120	500 (b)
Itàlia	405.092	219.160	70.000	...	11.000
Total EEC	525.155	262.440	98.500	...	27.100
Altres	113.658	114.140	26.600	20.500	2.500
Total	2.168.766	1.254.460	182.000	99.800 (c)	37.500

(a) 1970.

(b) Aproximatats.

(c) Excluding Surinamese and Antilleans.

Fonts: Alemanya: Amtliche Nachrichten Der Bundesanstalt für Arbeit, Arbeitsstatistik, 1971. França: Census, 1968. Bèlgica-Holanda-Luxemburg: Same as table A-1.

TAULA A - 5

PROPORCIÓ DE TREBALLADORS IMMIGRANTS DEL MEDITERRANI A SIS PAISOS DE LA CEE

País d'emigració	1968	1969	1970
Grècia	7	8	7
Portugal	7	11	13
Espanya	11	9	8
Turquia	13	15	16
Iugoslàvia	16	24	25
Nord d'Àfrica	—	4	5
Total: No membres de països del Mediterrani (Itàlia)	54	71	74

(a) Excluding Algeria from the French total.

Font: Same as table A-1.

TAULA B - 1

TREBALLADORS ESTRANGERS A ALEMANYA, PER INDÚSTRIA,
JUNY 1969

Indústria	%
Agricultura, Silvicultura, Pesca	1,0
Indústries mineres, Energia	3,3
Metallúrgia i Ingenieria	28,3
Equips elèctrics	8,6
Química	2,8
Textils i confecció	9,5
Altres indústries de manufacturats	13,7
Construcció	15,5
Comerç, Banca, Seguros	4,9
Serveis privats	5,2
Transport	2,0
Serveis públics i Administració	5,2

Font: Ausländische Arbeitnehmer, 1969, tabelle 6.

TAULA A - 6

DURADA DE L'ESTADA DELS TREBALLADORS ESTRANGERS,
ALEMANYA 1968

Any d'arribada	Home	Dona
1960	12	2
1961	10	5
1962	10	8
1963	11	10
1964	16	14
1965	15	18
1966	11	18
1967	3	7
1968	12	18

(a) Excluding Yugoslavia.

Font: Ausländischer Arbeitnehmer, 1969.

Immigració de força de treball dels països mediterranis...

TAULA A - 7

PROPORCIÓ DE RETORNS I NOVES ARRIBADES, ALEMANYA (1962-1969)

Any	Grecs	Espanyols	Turcs	Total
1962	0,37	0,40	n. a.	0,56
1963	0,37	0,54	0,28	0,70
1964	0,43	0,51	0,16	0,60
1965	0,55	0,57	0,26	0,55
1966	0,86	1,09	0,50	0,86
1967	4,36	5,15	2,28	3,11
1968	0,85	1,09	0,53	0,72
1969	0,22	0,42	0,20	0,41

Font: Amtliche Nachrichten.

TAULA B - 2

TREBALLADORS ESTRANGERS A FRANÇA, PER INDÚSTRIA, 1968

Indústria	%
Agricultura, Silvicultura, Pesca	8,7
Indústries mineres	2,8
Construcció i Obres Públiques	30,0
Metallúrgia	3,3
Ingenieria i Equips elèctrics	12,4
Reparacions mecàniques i elèctriques	0,9
Indústria del vidre, ceràmica, materials de construcció	2,5
Químiques, combustibles, tabac i llumins	2,6
Alimentació i indústries afins	2,0
Textils i confecció	4,1
Altres manufactures	5,2
Transport	2,2
Comerç	8,6
Finances, Banca i Seguros	2,1
Serveis domèstics	5,1
Serveis personals	4,7
Aigua, gas, electricitat	0,2
Radiodifusió i transmissions	0,2
Administració Pública, Defensa	2,4

Font: Cens 1968.

Immigració de força de treball dels països mediterranis...

TAULA B-3

IMMIGRANTS (HOMES) PER ESTAT FAMILIAR, ALEMANYA, 1969

País d'emigració	Casats		Solters	
	Amb dona	Sense dona		
	%	%	%	
Grècia	61	17	78	22
Turquia	28	54	82	18
Portugal	34	44	78	22
Iugoslàvia	26	50	76	24
Itàlia	35	29	64	36
Reclutats del país	39	33	72	28
Altres països	60	6	66	34
Total	41	30	71	29

Font: Ausländische Arbeitnehmer, 1969, pàg. 53.

TAULA C-1

REMESES DELS EMIGRANTS
(Milions de dòlars, 1972)

De	Alemanya	França	Holanda	Bèlgica	Total (CEE)
A					
Món					
1967	537	—	11	26	—
1968	537	556	10	26	1.129
1969	770	730	15	42	1.557
1970	1.175	768	22	40	2.005
1971	1.450	857	17	42	2.366

Països No-Membres de CEE (Espanya, Grècia, Portugal, Iugoslàvia, Turquia)

1967	325 (251)	—	9 (0)	11 (9)	— (—)
1968	325 (238)	432 (146)	8 (0)	11 (10)	776 (394)
1969	527 (334)	575 (170)	12 (3)	19 (16)	1.133 (523)
1970	847 (505)	681 (158)	16 (2)	25 (18)	1.569 (683)
1971	1.081 (629)	778 (168)	12 (1)	30 (19)	1.901 (817)

Font: OECD.